

Dvě složky vládnutí

Jana Kokešová*

Abstrakt: Abraham Lincoln v roce 1863 pronesl slavný a dodnes citovaný výrok, jímž charakterizoval demokracii jako „vládu lidu, lidem a pro lid“. Výrok se sice nevyznačuje výmluvností definic demokracie, poskytnutých politickými filozofy, a ani nepodává výčet všech nutných náležitostí, které by snad měl demokratický režim naplňovat. Přesto jde o jednu z nejslavnějších a nejnámějších definic demokratického režimu. Víme ale, co vlastně říkáme, když ho opakujeme? Podle výroku vládne každý ten, kdo je ovládnán. Ovládání jsou ale nejen svéprávní dospělí lidé, nýbrž také děti, lidé v kómatu nebo lidé s mentálním postižením. Jak ti vládnou? Nabízím odpověď, podle níž má vládnutí dvě složky, a to kontrolu a vliv. Kontrolou vládnou jen ti, co jí jsou schopni, tedy svéprávní dospělí. Vlivem ale vládnou a musí vládnout všichni.

Klíčová slova: kontrola, vliv, legitimita, vláda, lid

Úvod

Abraham Lincoln v roce 1863 pronesl slavný a dodnes citovaný výrok,¹ jímž charakterizoval demokracii jako „vládu lidu, lidem a pro lid“.² Výrok se sice nevyznačuje výmluvností definic demokracie, poskytnutých politickými filozofy, a ani nepodává výčet všech nutných náležitostí, které by snad měl demokratický režim naplňovat. Jestliže se ale výrok dodnes používá, možná demokracii v nějakém smyslu přece jen dobře vystihuje. Možná onu výstižnost vnímáme spíše intuitivně, než že bychom ji vědomě refleктоvali. Jestli tomu tak je, pak může být vhodné zamyslet se nad tím, co aktivizovalo naše intuice a proč nám Lincolnův výrok připadá příležitý a trefný. Anebo možná výrok používáme prostě proto, že jsme ho slyšeli už tolikrát, až jsme ho začali opakovat téměř mechanicky, ale nikdy jsme se nad ním opravdu nezamysleli. V takovém případě bychom mu měli věnovat ještě o to větší pozornost, aby se nestávalo, že bezmyšlenkovitě opakujeme něco, čemu nerozumíme. Právě v tomto článku chci takovou potenciální slabinu řešit, věnovat pozornost Lincolnovu výroku a zamyslet se nad presupozicemi jeho smysluplnosti. Jinými

* Mgr. Bc. Jana Kokešová, Ústav státu a práva AV ČR, v. v. i. Email: jana.kokesova@post.cz. Příspěvek vznikl s podporou na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Ústavu státu a práva AV ČR, v. v. i., RVO: 68378122. Chtěla bych zde poděkovat především Tomáši Sobkovi za mnohé rady, připomínky a dlouhé diskuse. Dále děkuji za cenné komentáře k předchozím verzím textu nebo za podnětné dotazy ke konferenčním příspěvkům Pavlu Dufkovi, Martinu Haplovi, Janu Kyselovi a Michalu Šejvlvi.

1 BEYME, Klaus von. *Parliamentary democracy: democratization, destabilization, reconsolidation, 1789–1999*. Basingstoke: Macmillan Press, 2000, s. 74; BIBAS, Stephanos – BIRSCHBACH, Richard A. Justice of the People, by the People, for the People. Communities should tailor criminal law to suit their needs. *National Review*, 2014, s. 36–37; DUFEK, Pavel. Teorie demokracie a politická filozofie: úskalí demokratizace demokracií. In: HOLZER, Jan – MOLEK, Pavel. *Demokratizace a lidská práva. Středoevropské pohledy*. Praha – Brno: Sociologické nakladatelství (SLON) v koedici s Masarykovou univerzitou, 2013, s. 58; EPSTEIN, Richard A. Direct Democracy: Government of the People, by the People, and for the people? *Harvard Journal of Law & Public Policy*, 2011, č. 3, s. 819–826; GREGÁREK, Matěj. *Stát oběma nohama na zemi. Symetrické přístupy k legitimitě státu*. Praha: Leges, 2018, s. 156; LALLAS, Demetri. „From the People, by the People, to the People“: The American Deram(s) Debut. *The Journal of American Culture*. 2014, č. 2, s. 162–171; NU'UHIWA, Breann Swann. Government of the People, by the People, for the People: Cultural Sovereignty, Civil Rights, and Good Native Hawaiian Governance. *Asian-Pacific Law & Policy Journal*, 2013, č. 3, s. 57–106; PETTIT, Philip. *On the People's Terms. A Republican Theory and Model of Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, s. 280 an.; WINTNER, Jan. *Principy českého ústavního práva*. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 27.

2 HANEY, John L. On the People, by the People, for the People. *Proceedings of the American Philosophical Society*. 1944, č. 5, s. 359 an. V originále Lincolnův výrok (*Gettysburg Address*) zní: „government of the people, by the people, for the people“.

slovy, chci zjistit, k čemu se vlastně hlásíme a co nutně předpokládáme, jestliže výrok použijeme.

Výrok můžeme chápat jako normativní, říkájící, že 1) ten, kdo je ovládán, má také vládnout, a 2) ten, kdo vládne, má být také ovládán³ (lid vládne a je ovládán – vládne sám sobě).⁴ Pojem „lid“ není neproblematický.⁵ Už ve starém Římě nesl dva významy. Označoval (a stále označuje) jak kolektiv jednotlivců, tak i kolektivní entitu.⁶ Kolektivní entita je sice tvořena kolektivem jednotlivců, ale může mít svou vlastní vůli kvalitativně odlišnou od vůle kteréhokoliv z jednotlivců. Tzv. diskurzivní dilema je filozofický paradox ukazující, jak skupina (kolektivní entita) může zastávat takový názor, jaký nezastává ani jeden z jejích členů. Ba dokonce může rozhodnout způsobem rozporným s cíli svých členů.⁷ Je nad rámec možností tohoto textu rozvíjet argumentaci o tom, která část Lincolnova výroku označuje kolektiv jednotlivců a která kolektivní entitu. Odkážu zde proto na Arthura Isaka Applbauma a Philipa Pettita, jejichž argumenty poukazují na to, že vládcem je právě kolektiv jednotlivců, a nikoliv kolektivní entita – ta je pouze nástrojem jejich vlády.⁸ Vládne ten, kdo má kontrolu, a tu si ponechávají jednotlivci. Kolektiv jednotlivců si vytváří a kontroluje svou kolektivní entitu za účelem správy sebe sama a k přijímání právní úpravy.

Aplikujme řečené na Lincolnov výrok. Ten charakterizuje demokracii jako „vládu lidu, lidem a pro lid“. Na prvním místě výroku je „lid“, který vládne, a to kolektiv jednotlivců.⁹ Druhé místo zaujímá „lid“ jakožto kolektivní entita, prostřednictvím níž si kolektiv jednotlivců vládne.¹⁰ Na třetím místě je „lid“ opět jako kolektiv jednotlivců. Právě jednotlivcům je totiž vládnuto, protože právě jejich svoboda je vládnutím omezena,¹¹ a právě na ně ve výsledku dopadají všechna rozhodnutí.¹² Ten, kdo vládne, je kolektiv jednotlivců, a ten, komu je vládnuto, je týmž kolektivem jednotlivců. Na obou stranách Lincolnova výroku je stejný kolektiv jednotlivců. To znamená, že všichni jednotlivci, kteří jsou ovládáni, mají také vládnout. A právě v tomto bodě se dostáváme k problematickému místu výkladu Lincolnova výroku. Kolektiv jednotlivců, kterému je vládnuto, zahrnuje nejen svéprávné dospělé lidi. Patří do něho i děti, mentálně postižení a lidé v kómatu. Všem těm může být vládnuto – například musí platit daně, jestliže vlastní majetek.¹³ A pokud jsou tito všichni

³ Třetí část výroku „pro lid“ znamená, že je lid ovládán. I kdyby bylo vládnuto bezchybně a ve prospěch lidu, stále platí, že je tento lid ovládán. Viz poznámka pod čarou č. 11.

⁴ Jde o myšlenku analogickou k myšlence Immanuela Kanta, podle níž má být člověk suverénem i subjektem v říši účelů – má vládnout sám sobě. KANT, Immanuel. *Základy metafyziky mravů*. Praha: Svoboda, 1976, s. 81 an.; FORST, Rainer. *The Right to Justification. Elements of a Constructivist Theory of Justice*. New York: Columbia University Press, 2007, s. 47. Lincolnov výrok přesouvá totéž na vyšší úroveň – od jednotlivce na úroveň lidu, tedy kolektivu jednotlivců (občanů).

⁵ HAPLA, Martin. *Dělba moci a nezávislost justice*. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2017, s. 65 an.

⁶ URBINATI, Nadia. *Znetvořená demokracie: mínění, pravda a lid*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2018, s. 217.

⁷ SOBEK, Tomáš. *Argumenty teorie práva*. Praha – Plzeň: Ústav státu a práva AV ČR – Aleš Čeněk, 2008, s. 60 an.

⁸ APPLBAUM, Arthur Isak. *Legitimacy*. Cambridge: Harvard University Press, s. 51, 57, 120, 220; PETTIT, Philip. *On the People's Terms*, s. 157, 170 an., 209 a 289 an.

⁹ PETTIT, Philip. *On the People's Terms*, s. 286.

¹⁰ Ibidem, s. 280 an.

¹¹ I jestliže je mi znemožněna taková varianta jednání, kterou nepreferuji, stále se jedná o omezení mé svobody. KRAMER, Matthew. *The Quality of Freedom*. Oxford: Oxford University Press, 2008, 34, 41. Režim může být legitimní, i když občané jsou do určité míry omezeni na své svobodě. Zůstávají ale svobodní, dokud se politický režim stará o zachování jejich (i když do určité míry omezené) svobody viz APPLBAUM, Arthur Isak. *Legitimacy*, s. 77, 78, 80.

¹² APPLBAUM, Arthur Isak. *Legitimacy*, s. 99; viz též PETTIT, Philip. *On the People's Terms*, s. 290.

¹³ Ponechávám přítom stranou otázku, jak a proč se kdo stal členem lidu a proč jím je například člověk v kómatu. Ptám se jen, jak každý, kdo je členem lidu, vládne.

ovládání, tak musí i vládnout – musí být i na začátku Lincolnova výroku. Jak ale vládne dítě, mentálně postižený nebo komatik?

Pokud si umíme představit, jak vládnou svéprávní dospělí, ale nenapadá nás, jak vládne třeba komatik, tak si patrně pod vládnutím představujeme jen nějakou aktivitu nebo schopnost a možnost aktivitu vykonávat. Nejspíš si představujeme hlasování ve volbách a využívání svobody slova k politickým účelům. Nebo alespoň schopnost a možnost volit a svobody slova využít. Pod vládnutím si tedy představujeme kontrolu své politické reprezentace.¹⁴ Navrhují, že vládnutí má ale kromě kontroly i druhou složku, a to vliv bez kontroly.¹⁵ Kontrola působí vertikálně a mají ji občané vůči své politické reprezentaci. Vliv bez kontroly působí horizontálně a mají ho občané vůči sobě navzájem.¹⁶ Vlivem bez kontroly vládne každý, a to jak svéprávní dospělí, tak i děti, mentálně postižení a komatiki. Že mám tento vliv bez kontroly, se pozná nikoliv podle toho, že nějakou aktivitu vykonávám já sama, ale že někdo vykonává nějakou aktivitu jen kvůli mně, usiluje při tom o můj prospěch, a navíc to považuje za svou povinnost.¹⁷

Cílem tohoto článku je nalézt presupozice smysluplnosti oné „možná nejproslulejší definice demokracie vůbec“¹⁸ – Lincolnovy definice, podle níž je demokracie vláda lidu, lidem a pro lid. Zaměřím se přitom především na její první část, a to „vládu lidu“.¹⁹ Nechci zjišťovat, co přesně Lincoln svými slovy mínil nebo jak jim porozuměli jeho spoluobčané. To nepovažuji pro účely tohoto článku za nikterak důležité ani zajímavé. Takové zjištění by nám totiž o presupozicích výroku mnoho nenapovědělo. Nechci zde ani navrhnout nějakou nejlepší nebo nejspravedlivější podobu demokracie a ani nepopisuji empiricky existující demokracii nějakého konkrétního státu. Soustředím se na Lincolnuv výrok a pouze hledám presupozice jeho smysluplnosti.

1. Vláda lidu

Co znamená, že lid vládne? Pavel Dufek interpretuje první část Lincolnova výroku, tedy „vládu lidu“, jako vyjádření principu svrchovanosti lidu, kterému je pak demokratická reprezentace odpovědná.²⁰ S tím by se dalo souhlasit, nicméně je to poměrně nejasná

¹⁴ Pojem kontrola zde používám v návaznosti na text SOBEK, Tomáš. *Etika svobody*. In: SOBEK, Tomáš (ed.). *Právní etika*. Praha: Leges, 2019, s. 37–80.

¹⁵ Jde o rozpracování teorie, kterou v jejich základech navrhnul Tomáš Sobek v textu *Etika svobody* (viz poznámka pod čarou č. 14). Philip Pettit představil v publikaci *On the People's Terms* z roku 2012 velmi podobný koncept kontroly a hovořil také o vlivu. Nicméně tu podobu vlivu, která je pro můj text klíčová a představuje hlavní tezi, v Pettitově práci nenajdeme. Budu zde mluvit o a) kontrole s vlivem, b) kontrole bez vlivu a c) vlivu bez kontroly. Pettitova koncepce pokrývá jen význam a) a b), přičemž ho nejvíce zajímá a). Nicméně ani v tomto nevycházím z Pettitovy publikace, ten je konceptu, který zde používám, pouze podobný.

¹⁶ Občané mohou mezi sebou mít na horizontální úrovni i kontrolu (viz ELLICKSON, Robert C. *Order without Law*, s. 127 an.). Tímto ale tento text nebudu komplikovat. Pro účely tohoto textu budu pod kontrolou minit jen tu vertikální – kontrolu občanů vůči jejich politické reprezentaci.

¹⁷ Srov. HOHFELD, Wesley Newcomb. *Fundamental Legal Conceptions as Applied in Judicial Reasoning and Other Legal Essays*. New Haven: Yale University Press, 1919, s. 5, 17.

¹⁸ DUFEK, P. *Teorie demokracie a politická filozofie*, s. 58.

¹⁹ V textu používám pojmy „kontrola“, „vliv“ a „vládnutí“, s nimiž se v literatuře často pojí další pojem, a to „moc“. V některých kontextech se vzájemně různě zaměňují nebo se jejich významy překrývají. (MORRISS, Peter. *Power. A Philosophical analysis*. 2nd edition. Manchester – New York: Manchester University Press, 2002, s. 9 an.; BEITZ, Charles R. *Political Equality. An Essay in Democratic Theory*. Princeton: Princeton University Press, 1989, s. 10; LUKES, Steven. *Power. A Radical View*. 2nd edition. New York: Palgrave Macmillan, 2005, s. 17 an.). „Moc“ je ale pojem s vlastní historií, vlastním obsahem a vlastními způsoby použití, pro jejichž rozbor mi už zde nezbývá prostoru, a proto se zde „moci“ nebudu zabývat.

²⁰ DUFEK, P. *Teorie demokracie a politická filozofie*, s. 58.

interpretace – neříká nám, jak si takový lid svrchovaně vládne.²¹ Jan Wintr píše o vládě lidu jako o suverenitě a dodává, že si lid vládne pomocí většinového principu. Respektive že „[d]ůsledkem suverenity lidu je princip vlády většiny“.²² Klaus von Beyme pak výslovně ztotožňuje vládu lidu s procesem demokratických voleb a všeobecným rovným volebním právem.²³ V čem je problém s takovými interpretacemi? Jestliže lidé vládnou svou možností aktivně se účastnit voleb, případně samotnou aktivní účastí na volbách, pak vládnou jen ti, kteří volební právo mají nebo ho vykonávají. Všichni ostatní jsou pouze ovládáni. Někteří tedy nevládnou. Proto takovou interpretaci nelze přijmout. Nadia Urbinati označuje za vládu lidu nejen volební právo, ale i svobodu slova.²⁴ (Pokud budu dále mluvit o „využití“ svobody slova, mám tím na mysli její využití k politickým účelům.) Pomůže nám rozšíření pojmu vlády lidu (rozšíření o svobodu slova) k tomu, abychom vyřešili otázku, jak vládnou děti, mentálně postižení a komatici? Volit sice nemohou všichni, například děti ne, ale svobodu slova mohou mít všichni včetně dětí, mentálně postižených a lidí v kómatu. Můžeme tímto problém vládnutí uzavřít? Můžeme říct, že děti, mentálně postižení a komatici se klidně mohou účastnit veřejných debat? A že to je právě ten způsob, kterým si vládnou?²⁵ Můžeme říct, že mají děti, mentálně postižení a komatici kontrolu, protože jim nikdo nezakazuje zvednout se a jít alespoň diskutovat? Jaký je rozdíl mezi nimi a svéprávným dospělým člověkem, který se také nezvedne a nejde diskutovat? Proč tvrdím, že takový svéprávný dospělý kontrolu má, ale děti, mentálně postižení a komatici ne, ačkoliv se všichni zmínění v tomto směru chovají úplně stejně?

Patrně by nebylo fér říci bezrukému, ať zvedne ruku, pokud nesouhlasí. A započítat ho mezi souhlasící, jestliže ruku nezvedl. Pokud bychom pravidla hlasování nastavili opačně – ať zvedne ruku ten, kdo souhlasí, tak bezrukého, který se ani teď nehlásí, bychom započítali do jiného tábora než předtím. Tentokrát by jeho mlčení zase znamenalo nesouhlas, ačkoliv podle předchozích pravidel šlo o souhlas.²⁶ Podstatou hlasování je umožnit každému jednotlivci přizpůsobovat výsledek své vůli. Pokud hlasují, tak ovlivňují výsledek hlasování směrem, kterým chci, a tedy mám kontrolu nad tím, kterým směrem ho ovlivňuji.²⁷ Toho bezruký, jestliže se hlasuje zvednutím ruky, schopen není. Bezruký nemá kontrolu nad tím, do kterého tábora ho započítáme, a tedy kterým směrem výsledek ovlivní. Nemá nad svým hlasem kontrolu, protože jím není schopen ovlivnit výsledek způsobem, jaký sám chce. Stejně tak komatik nemá kontrolu nad svým volebním hlasem, ačkoliv má právo volit. Komatik proto nemá kontrolu – nemá pod kontrolou, zda ho započítáme do nějakého tábora a případně do jakého.²⁸ Analogicky tomu nemá

²¹ Z výkladu druhé části výroku lze nicméně dovodit, že prostřednictvím voleb. DUFEK, P. *Teorie demokracie a politická filozofie*, s. 58. Podobně v jednom ze svých následujících textů Pavel Dufek uvádí, že si lid vládne prostřednictvím orgánů moci zákonodárné, výkonné a soudní, což staví do protikladu k situaci, kdy lidu vládne dědičný monarcha „[...] bez snahy s ním [s lidem] cokoliiv vážněji konzultovat [...]“. Nicméně dále se ale výkladu výroku Abrahama Lincolna (demokracie je vláda lidu, lidem a pro lid) nevěnuje. DUFEK, Pavel. Politická reprezentace a budoucnost reprezentativní demokracie. In: DUFEK, Pavel – BAROŠ, Jiří et al. *Liberální demokracie v době krize. Perspektiva politické filozofie*. Praha – Brno: Sociologické nakladatelství (SLON) v koedici s Masarykovou univerzitou, 2019, s. 150.

²² WINTR, J. *Principy českého ústavního práva*, s. 27.

²³ BEYME, K. *Parliamentary democracy*, s. 74.

²⁴ URBINATI, N. *Znetvořená demokracie*, s. 33.

²⁵ Podotýkám, že toto Nadia Urbinati netvrdila. Nebylo totiž jejím cílem zjistit, jak vládnou děti, komatici a mentálně postižení.

²⁶ Mlčení snad může v některých případech znamenat souhlas, neschopnost nesouhlasit ale souhlasem není. KELLY, Paul. *Locke's Second Treatise of Government. A Reader's Guide*. London – New York: Continuum International Publishing Group, 2007, 105 an., hlavně 109.

²⁷ Srov. BEITZ, Charles R. *Political Equality*, s. 11; APPLBAUM, Arthur Isak. *Legitimacy*, s. 42, 49 an., 188.

komatik kontrolu ani prostřednictvím svobody slova. Mlčení snad může v některých případech znamenat souhlas, neschopnost nesouhlasit ale souhlasem není. Komatik totiž nemá kontrolu nad svým souhlasem ani nesouhlasem.²⁹ Nemá kontrolu nad tím, zda bude započítán do tábora souhlasících, nebo nesouhlasících. Kontrolu nad tím mají ti, kteří určují pravidla hlasování, a nikoliv komatik.³⁰

Ani rozšířením pojmu vládnutí z hlasovacího práva na svobodu slova si proto nepomůžeme. I tak, jestliže si pod vládnutím představujeme pouze kontrolu, budou vládnout jen někteří – jen ti, co jsou kontroly schopni. Kdežto ovládaní budou všichni včetně těch, kteří kontroly schopni nejsou. Skupina ovládaných lidí by tak byla početnější než skupina vládnoucích, což není přijatelné – nevládl by totiž každý, kdo je ovládán. Problém lze rozřešit, pokud si uvědomíme, že vládnout neznamená jen něco kontrolovat, ale znamená to i mít vliv. Vládnout lze i samotným vlivem bez kontroly.

Jak navrhuji definovat vliv?

*Osoba A má v situaci S vliv na osobu O právě tehdy, když O ve světě, kde existuje A a zároveň S je pravda, jedná jinak, než jak by jednala v alternativním světě, kde neexistuje A nebo S není pravda.*³¹

Pokud jde o vliv bez kontroly, pak A nemá kontrolu nad O. (Pokud jde o kontrolou s vlivem, pak má A kontrolu nad O.)

Představme si Annu. Anna je v kómatu a nemá kontrolu nad ničím. Vliv ale má, jestliže platí, že ostatní jednají tak, jak by nejednali, kdyby neexistovala nebo nebyla v kómatu. Jestliže o ní ostatní pečují, pak na ně má vliv. Kdyby neexistovala nebo nebyla v kómatu, nepečovali by o ní. Platí tedy, že:

Anna má v dané situaci vliv na ostatní, protože ostatní jednají jinak, než by jednali, kdyby Anna neexistovala nebo se v dané situaci nenacházela.

Toto je sice definice vlivu, ale my v dalším textu nebudeme hledat jakýkoliv vliv, nýbrž právě určitý vliv. Vliv totiž měli například i Židé na nacisty. Nacisté jen kvůli existenci Židů dělali něco, co by jinak asi nedělali.³² Budeme hledat takový vliv bez kontroly, který způsobí, že ostatní něco vykonají, sledující prospěch těch, pro které to vykonají.

Proč jsem vliv, který hledáme, omezila právě tímto způsobem? Proč nás bude zajímat jen vliv, který způsobí, že ostatní jednají, sledující prospěch těch, kvůli kterým jednají? Pokračujme v příkladu se Židy a nacisty. Nacisté Židům vládli, a to v neprospěch Židů. Židé měli na nacisty vliv – nacisté kvůli nim přijímali restriktivní opatření a (byť nejen)

²⁸ Můžeme u něj za určitých okolností předpokládat hypotetický souhlas, ten ale není souhlasem skutečným. „Model hypotetického souhlasu není navržen k ospravedlnění skutečnosti, že institucionální autorita někoho nutí k dodržení stanoveného pravidla [...] Je navržen naopak s kognitivním záměrem ukázat, že někdo má důvod ono pravidlo dodržet dobrovolně, protože to je věcně dobré pravidlo.“ SOBEK, Tomáš. *Právní rozum a morální cit. Hodnotové základy právního myšlení*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2016, s. 266–269.

²⁹ Srov. KELLY, Paul. *Locke's Second Treatise of Government*, s. 105 an., hlavně 109. Srov. též HUEMER, Michael. *The Problem of Political Authority. An Examination of the Right to Coerce and the Duty to Obey*. New York: Palgrave Macmillan, 2013, s. 25–27.

³⁰ Srov. PETTIT, Philip. *On the People's Terms*, s. 41.

³¹ Je rozdíl mezi jednáním a pouhým chováním. Jednání není jen pozorovaným chováním, ale je výsledkem intencionálního informovaného procesu. Jednání subjektu je takovým chováním, které má tento subjekt pod svou vědomou kontrolou. WEINBERGER, Ota. *Alternativní teorie jednání*. Praha: Filosofie, nakladatelství Filosofického ústavu AV ČR, 1997, s. 84. Viz též APPLBAUM, Arthur Isak. *Legitimacy*, s. 78.

³² Za tento příklad děkuji Michalu Šejvovi.

kvůli nim provozovali koncentrační a vyhlazovací tábory. Nacisté tedy Židům vládli a Židé byli ovládnuti. Je ale možné říct, že naopak Židé nacistům nějak vládli a nacisté jimi byli ovládnuti? Pokud je Lincolnův výrok normativní, pak platí, že 1) ten, kdo je ovládnutý, vládne a zároveň 2) ten, kdo vládne, je ovládnutý. Jinými slovy, platí, že na straně vládnoucích i na straně ovládaných je totožná skupina jednotlivců. Kdyby měl být tento normativní požadavek splněn v případě Židů a nacistů, pak by muselo platit, že Židé nacistům také vládnu. Židé by museli mít vůči nacistům nároky, které by nacisté byli povinni splnit.³³ Nacisté by je museli splnit, i kdyby to pro ně znamenalo uskromnit se.³⁴ Nic takového se samozřejmě nedělo. Židé měli na nacisty vliv, ale nevládli jim tímto vlivem. Kdyby jim svým vlivem vládli, nacisté by museli jednat ve prospěch Židů i za cenu vlastních ústupků. My zde budeme hledat ten vliv bez kontroly, kterým lze vládnout, a tedy ten vliv, který způsobí, že pro nás někdo něco udělá, sledující náš prospěch, a to i za cenu vlastních ústupků a uskromnění se.

Definici vlivu bez kontroly, který budeme hledat, proto modifikuji:

*Anna má v dané situaci vliv na ostatní, protože ostatní jednají jinak, než by jednali, kdyby Anna neexistovala nebo se v dané situaci nenacházela. Zároveň platí, že ostatní svým jednáním sledují Annin prospěch.*³⁵

Formálněji řečeno:

Osoba A má v situaci S vliv na osobu O právě tehdy, když O ve světě, kde existuje A a zároveň S je pravda, jedná způsobem J, kterým by nejednala v alternativním světě, kde neexistuje A nebo S není pravda. Jednáním J přitom osoba O sleduje prospěch osoby A.

Anna je komatik, a tak vládne pouze vlivem bez kontroly. Stejně by vládla, kdyby byla dítětem nebo mentálně postiženou. Pokud by ale Anna do kómatu bývala neupadla a byla by svéprávnou dospělou osobou, pak by vládla nejen tímto vlivem bez kontroly, ale navíc ještě kontrolou. Anna (pokud by nebyla v kómatu) by tedy vládla dvěma způsoby, a to:

- 1) vlivem bez kontroly (dále budu používat zkratku VbK) a zároveň
- 2) kontrolou, (dále zkratka K), a to buď:
  - 2a) kontrolou s vlivem (dále zkratka KsV), kdy aktivně využívá volebního práva a svobody slova, anebo
  - 2b) kontrolou bez vlivu (dále zkratka KbV), kdy nevyužívá aktivně volebního práva ani svobody slova.

Komatická Anna vládne způsobem VbK. Vládla by tak, i kdyby byla dítě či mentálně postižená. Nekomatická Anna, a tedy svéprávná dospělá Anna, by vládla způsobem VbK a zároveň způsobem KsV nebo KbV.

³³ Otázku proporčnosti nechme stranou pro jiné studie. Zde chci pouze analyzovat mechanismus fungování vztahu.

³⁴ Srov. WALEN, Alec. Wrongdoing Without Motives: Why Victor Tadros Is Wrong About Wrongdoing and Motivation. *Law and Philosophy*. 2013, č. 2/3, s. 238.

³⁵ Rozbor a vyřešení otázky, co je oním prospěchem, je nad rámec zaměření tohoto textu. Omezím se proto jen na tvrzení, že paternalismus není vždy špatný. Lze ho ospravedlnit, jestliže směřuje ke znovunavrácení kontroly osobě, která jí pozbyla, anebo k získání kontroly paternalizované osoby nad jejím vlastním životem. Pokud paternalistická péče směřuje tímto směrem, pak je ku prospěchu paternalizované osoby. Příkladem může být operace člověka, který se po havárii dostal do bezvědomí a je ohrožen na životě (= znovunavrácení kontroly) nebo výchova dítěte (= směřuje k získání kontroly dítěte nad jeho vlastním životem). Srov. SOBEK, Tomáš. *Etika svobody*, poznámka pod čarou č. 213.

2. Kontrola s vlivem a kontrola bez vlivu

Kdo má v určité situaci kontrolu (K), může ji mít buď s uplatněním vlivu (KsV), anebo bez uplatnění vlivu (KbV). Představme si pana Nerudu, který nemá rád, když kolem jeho domu jezdí auta, a proto stojí na křižovatce a různými způsoby se snaží autům zabránit v jízdě kolem svého domu. K jeho domu se odbočuje na křižovatce vlevo.

Kontrolu s vlivem (KsV) pan Neruda má, pokud cestu vlevo zatarasí tak, aby jí nešlo projet, a tak se žádné auto k jeho domu nedostane. Jste řidič a přijíždíte na křižovatku. Chtěli jste odbočit vlevo, ale cesta je zatarasená, a tak vám nezbyvá než jet jinam. Neruda nad vámi má kontrolu, protože je schopen dosáhnout svého cíle – zabránit vám v odbočení vlevo. Má na vás i vliv, protože vám znemožnil vlevo odbočit – museli jste se zachovat jinak, než byste se zachovali, kdyby Neruda nebylo. Jestliže by vám Neruda místo zatarasění cesty hrozil střelnou zbraní, taky byste asi vlevo – k jeho domu – neodbočili. I v takovém případě by nad vámi měl kontrolu s vlivem. Kontrolu by měl, protože by dosáhl svého. A měl by i vliv, protože byste se zachovali jinak, než kdyby tam nestál a pistolí nehrozil.

Kontrolu bez vlivu (KbV) by pan Neruda měl, kdyby nestál hned na křižovatce, ale kousek dál po cestě, a byl připraven vás se zbraní v ruce zastavit, kdybyste náhodou vlevo odbočili. Když přijíždíte na křižovatku, Nerudu nevidíte a nevíte, že cesta vlevo je kvůli němu pro vás neprůjezdná. Pokud se sami rozhodnete odbočit někam jinam než vlevo, o Nerudovi se ani nedozvíte. Neruda vás ale má pod kontrolou. Ví, že ať se rozhodnete jakkoliv, vlevo neprojedete. Kdybyste náhodou vlevo jeli, zastaví vás a pošle zpět. Má tedy kontrolu, ale bez vlivu, protože vás zastavit nemusel – vy sami jste odbočili jinam. Nijak vás tedy neovlivnil.³⁶ Nicméně, má vás pod kontrolou, protože má potenciál vás ovlivnit (ovlivnil by vás, kdybyste bývali vlevo odbočili).

Kontrolu s vlivem a kontrolu bez vlivu mají lidé v demokracii. Každý, kdo má volební právo a svobodu slova a zároveň je schopen je aktivně využít, má kontrolu (K). Pokud toto právo a svobodu aktivně využije, pak má kontrolu s vlivem (KsV). Pokud je nevyužije, má pouze kontrolu bez vlivu (KbV). Kdo aktivně využije svého práva nebo svobody, ten ovlivňuje politickou reprezentaci právě určitým, nikoliv náhodným směrem.³⁷ Ovšem jeho vliv je poměrně malý, není totiž sám, kdo kontrolovaně ovlivňuje politickou reprezentaci. Mnozí jiní ji ovlivňují jiným směrem podle toho, jak sami chtějí.

Co když využiji svého hlasovacího práva, jdu k volbám, ale kandidát, kterému jsem dala hlas, se přes uzavírací klauzuli do parlamentu nedostane? Neznamená to pak, že jsem kontrolu vlastně vůbec neměla? Mohla bych se cítit třeba tak, jako se cítí pan Neruda v alternativní realitě – když stojí na křižovatce a hrozí přijíždějícímu autu zbraní, aby neodbočilo vlevo. Neruda si i zde myslí, že má kontrolu, ovšem řidič auta ho ignoruje, vlevo odbočí a Nerudovi ujede. Neruda si pak uvědomí, že se mýlil, když si myslel, že má kontrolu, a to dokonce kontrolu s vlivem. Evidentně neměl ani kontrolu (nestalo se, co chtěl), ani vliv (na řidičovo chování nijak nezapůsobil). Mohu se oprávněně takto cítit, když se můj kandidát do parlamentu nedostal? Nikoliv. Uvědomme si, nad čím mám jako volič kontrolu, jestliže využiji hlasovacího práva. Nemohu mít sama pod kontrolou, kdo konkrétně se ve všelidových volbách stane politickou reprezentací. Pokud bych to pod kontrolou měla já sama, pak patrně nejsme v demokracii, ale třeba v nějaké formě autokracie,

³⁶ Pokud byste ale jeli doleva, zastavil by vás a poslal zpět. Pak by měl kontrolu s vlivem. Vlivem by bylo, že vás poslal zpět.

³⁷ SOBEK, Tomáš. *Etika svobody*, s. 58.

v níž jsem jen já tím, kdo vládne.³⁸ V demokracii mám pod kontrolou jen svůj hlas. Mám pod kontrolou, kterému kandidátovi za sebe přidám na pomyslnou misku vah malé závaží tak, aby třeba ve výsledku převážil nad ostatními kandidáty a stal se naší politickou reprezentací.³⁹ Kontrolu nebudu mít nad tím, kdo se politickou reprezentací stane, ale nad tím, kam svůj hlas umístím.⁴⁰ Podobné je to s využitím svobody slova. Ta znamená mít kontrolu na tím, kterým směrem ovlivňuji diskusi.

3. Vliv bez kontroly

Druhým způsobem vládnutí je vliv bez kontroly, který mají všichni členové lidu. Ti, kteří jsou schopni kontroly, vládnu vlivem bez kontroly (VbK) a zároveň kontrolou (K), a to buď kontrolou s vlivem (KsV), anebo bez vlivu (KbV). Všichni ostatní vládnu pouze vlivem bez kontroly (VbK).

Co je to vlastně vliv bez kontroly (VbK)? Vliv bez kontroly na vás může mít třeba šílenec, který v noci vykřikuje na ulici. Sám sebe nekontroluje, neví, co dělá, ale ovlivňuje vás – nemůžete kvůli němu spát. Vliv bez kontroly má i neobratný tanečník, který každou chvíli omylem šlápne partnerce na nohu. Své pohyby do značné míry nekontroluje, ale partnerku jimi ovlivňuje – ta má pošlapané nohy, což by neměla, kdyby bývala tančila s někým jiným. Vliv bez kontroly má i bandita, který k vám přiběhne s pistolí a něco na vás vykřikuje, ale bohužel v jazyce, kterému nerozumíte. Bandita nekontroluje situaci, protože není schopen naplnit svůj záměr – není schopen sdělit, co chce, a svého cíle dosáhnout. Bandita proto nemá kontrolu, má ale na vás vliv. Patrně se totiž vystrašíte, možná mu zkusíte dát své peníze. Jen kvůli němu děláte něco, co byste jinak nedělali. Že má na nás někdo vliv, poznáme právě podle toho, že se chováme jinak, než bychom se bývali chovali.⁴¹ Lidé nás mohou různými způsoby ovlivňovat, aniž by nad tím měli kontrolu nebo si třeba vůbec byli svého vlivu vědomi. Například šílenec si ani nemusí uvědomovat, že je noc a on dělá takový hluk. Lidé nemusí mít nad ničím kontrolu, a přesto nás mohou přimět, abychom se zachovali způsobem, kterým bychom se jinak nechovali. Stačí, že jen jsou, že se před námi objeví, a už tím nás mohou ovlivnit. Už jen z toho důvodu můžeme jednat jinak, než kdyby tu nebyli.

Ovlivnit nás lidé mohou i jiným způsobem, než že nás ruší nebo nám ubližují tak jako šílenec, tanečník nebo bandita. Představte si, že jedete městskou hromadnou dopravou. Měli jste štěstí, sedli jste si na poslední volné sedadlo a jste za to rádi. Na příští zastávce ale přistoupí starší člověk (senior). Uvolníte mu místo? Nebo jiný případ. Jste v kavárně a kolem vás u dalších stolků sedí studenti, kteří se v tichosti učí na zkoušku, již budou za několik desítek minut skládat. A v tom vám začne zvonit telefon. Rozhodnete se ho přimnout a svým hovorem studenty rušit, anebo se radši zvednete a půjdete hovor vyřídit ven či na chodbu? A nakonec další případ. Jste v kině a po začátku filmu si všimnete, že na sedačce za vámi sedí dítě, které přes vás nevidí na plátno. Kino je ale plné a není možné

³⁸ SARDUSKI, Wojciech. Legitimacy, Political Equality, and Majority Rule. *Ratio Juris*. 2008, č. 1, s. 48.

³⁹ Řečené je v souladu s majoritním principem jakožto nástrojem maximalizace svobody a procedurou vyjadřující demokratické hodnoty. Viz DUFEK, Pavel. Většinový princip v demokracii: k otázce metod rozhodování. In: DUFEK, Pavel – BAROŠ J. et al. *Liberální demokracie v době krize*, s. 179 an.

⁴⁰ Srov. též PETTIT, Philip. *On the People's Terms*, s. 211; BEITZ, Charles R. *Political Equality*, s. 11; APPLBAUM, Arthur Isak. *Legitimacy*, s. 42, 49 an., 188.

⁴¹ Nebo přesněji: Osoba A má v situaci S vliv na osobu O právě tehdy, když O ve světě, kde existuje A a zároveň S je pravda, jedná jinak, než jak by jednala v alternativním světě, kde neexistuje A nebo S není pravda.

si nikam přesednout. Co v takových situacích uděláte? Jak se zachováte v MHD, kavárně a kině? Mnozí z nás by patrně uvolnili místo seniorovi v MHD, v kavárně by telefonní hovor nezvedli a v kině by se snažili uhnout na stranu tak, aby dítě alespoň trochu na plátno vidělo. Proč bychom se tak zachovali?

Samotná přítomnost těchto lidí – seniora, studentů a dítěte – nás ovlivnila. Jen kvůli nim jsme udělali něco, co bychom jinak nedělali. Tentokrát byl ale vliv jiného charakteru než ten, který měl šílenec, tanečník nebo bandita – jejich vliv byl externí. Externímu vlivu, který má šílenec, tanečník a bandita, se nevyhneme (případně musíme nějak reagovat, abychom před jejich vlivem unikli). Senior, studenti ani dítě na nás externě nijak nepůsobí. Vliv jsme si vyvolali my sami interně. Sami jsme se rozhodli, že uvolníme sedadlo, že nebudeme v kavárně rušit nebo že uhneme ze zorného pole. Oni sami nás k tomu ničím nedonucovali ani nám nijak nehrozili. Proč jsme se tedy v jejich prospěch omezili?

Myslím, že důvodem je respekt k těmto lidem.⁴² V rasistické společnosti, která diskriminuje etnické menšiny, a tedy je nerespektuje, by se nedalo očekávat, že se budou příslušníci etnické většiny ochotni podobně uskromnit ve prospěch etnické menšiny.⁴³ Naproti tomu, pokud jsme ochotni se uskromnit kvůli seniorovi, studentům a dítěti, pak je patrně respektujeme.⁴⁴ Respektujeme je jako sobě ekvivalentní občany žijící s námi v rovné,⁴⁵ a nikoliv hierarchické společnosti. A proto jsme ochotni se uskromnit v jejich prospěch.⁴⁶ Respektujeme, že i dítě by mělo film vidět, pokud je v kině. A tak se jen kvůli němu omezíme. Respektujeme, že v kavárně jsou studenti, kteří chtějí ticho. Respektujeme, že senior potřebuje v MHD sedět, na rozdíl od nás, kteří můžete bez problému stát, i když se nám třeba nechce. Senior, studenti i dítě na nás mají vliv díky tomu, že je respektujeme. Samotný fakt, že jsme se s nimi ocitli na jednom místě, je pro nás důvodem, abychom jednali tak, jak bychom bývali bez jejich přítomnosti nejednali. Předtím, než se v MHD, kavárně nebo v kině objevili, jsme důvod k jednání neměli. Tím, že přišli, změnili nenormativní okolnosti takovým způsobem, že to spustilo obecný důvod, který jsme měli už dříve – dávno předtím, než přišli.⁴⁷ Tímto obecným důvodem je respekt.⁴⁸ Díky němu jsme připraveni sami sebe dobrovolně omezit, aniž by nás o to někdo prosil nebo nás k tomu nutil. Děláme to automaticky. Respekt k ostatním je obecným důvodem, který máme, a který spouští lidi, co se ocitnou v určitých situacích, podobně jako tomu bylo u seniora, studentů nebo dítěte. Spouští určité naše jednání, které vykonáme právě jen kvůli nim a pro jejich prospěch.⁴⁹ Respekt je tak morální presupozicí pluralitní

⁴² Nejde o respekt jako úctu. Nejde o to, že rozpoznáváme hodnotu osobnosti konkrétního člověka, kvůli níž pak tohoto člověka respektujeme. Co rozpoznáváme, je vztah, který k člověku máme mít. DARWALL, Stephen. *Respect and the Second-Person standpoint. Proceedings and Addresses of the American Philosophical Association*. 2004, č. 2, s. 44, 49.

⁴³ Ostatní na nás musí adekvátně reagovat, abychom rovnými byli. SOMEK, Alexander. *The Legal Relation. Legal Theory After Legal Positivism*. Cambridge: University Press, 2017, 136.

⁴⁴ Srov. ANDERSON, Elizabeth S. *What Is the Point of Equality?* *Ethics*. 1999, č. 2, s. 313.

⁴⁵ Rovnost je přítom pro demokracii normativní. NÄSSTRÖM, Sofia. *The Normative Power of Political Equality*. In ERMAN, Eva – NÄSSTRÖM, Sofia (eds). *Political Equality in Transnational Democracy*. New York: Palgrave, 2013, s. 174–177.

⁴⁶ Zdůrazňuji, že zde nechci řešit, nakolik a v jakých případech máme být ochotni se uskromnit. To jsou otázky spravedlnosti, kterými se zde nezabývám (viz úvod). Nicméně k takovému tématu viz například ANDERSON, Elizabeth S. *What Is the Point of Equality?*, s. 287–337; PETTIT, Philip. *Republicanism. A Theory of Freedom and Government*. 2nd edition. Oxford: Clarendon Press, 2002, 147 an.

⁴⁷ Srov. spouštěcí důvody (*triggering reasons*) ENOCH, David. *Authority and Reason-Giving. Philosophy and Phenomenological Research*. 2012, s. 4; ENOCH, David. *Reason-Giving and the Law. Oxford Studies in the Philosophy of Law*. 2011, č. 1, s. 4.

⁴⁸ DARWALL, Stephen. *Respect and the Second-Person standpoint*, s. 45.

⁴⁹ Nechci tvrdit, že zmíněné případy jsou právě těmi povinnostmi, které nutně plynou z demokratického režimu. Jde pouze o ilustrativní příklady pro vysvětlení toho, jak respekt a uskromnění se v zájmu druhých funguje.

demokracie obývané vzájemně politicky rovnými jednotlivci.⁵⁰ V demokracii, tedy v situaci plurality a zároveň politické rovnosti,⁵¹ je respekt postojem druhého řádu,⁵² který přijímáme už jen z toho titulu, že o své společnosti referujeme⁵³ jako o demokratické.⁵⁴

Pokud mají komatici, malé děti nebo mentálně postižení nějak vládnout, tak právě tím, že svou existencí spustí mechanismus, jehož výsledkem je naše reakce. To je jejich vliv – spustí obecný důvod k našemu jednání. Obecným důvodem je respekt, jednáme tedy kvůli respektu k nim.⁵⁵ Vliv, který mají, není kontrolován. Mít kontrolu znamená ovlivnit dění podle své vůle a dosáhnout svých cílů. Komatici, malé děti nebo mentálně postižení buď nemají takové cíle, případně je nedokáží komunikovat, anebo své myšlení nemají pod svou vědomou kontrolou.⁵⁶ Nemohou kontrolovat sami sebe, a tedy ani dosažení svých cílů, pokud nějaké mají. Všichni tito tedy vládnou, protože spouští naše reakce, nevládnou ale kontrolovaně. Efektem takové vlády je, že automaticky jednáme v jejich prospěch (nebo to alespoň za jejich prospěch pokládáme) a považujeme takové své jednání za svou povinnost.

Je důležité zdůraznit, že nám opravdu vládnou, a nikoliv že se nad nimi pouze slituje.⁵⁷ Jestliže nám vládnou, pak své reakce z respektu vnímáme jako svou povinnost.⁵⁸ A pokud jí nedostojíme, uvědomujeme si, že jsme selhali.⁵⁹ Naopak, pokud něco vykonáme v něčí prospěch jen z lítosti, pak takové své jednání nepovažujeme za povinné, ale jen za svou dobrou vůli. Možná ve svých očích selžu, jestliže nedám peníze každému žebrá-

⁵⁰ Politická rovnost je normativní pro demokracii, je stěžejním stavebním kamenem demokracie. Viz PETTIT, Philip. Legitimacy and Justice in Republican Perspective. *Current Legal Problems*, 2012, č. 1, s. 61 an. K politické rovnosti jako charakteristickému znaku demokracie viz například KOLODNY, Niko. Rule Over None II: Social Equality and the Justification of Democracy. *Philosophy and Public Affairs*, 2014, č. 4, s. 332; NÄSSTRÖM, Sofia. The Normative Power of Political Equality, s. 174–177; PETTIT, Philip. *On the People's Terms*, s. 146 an.

⁵¹ Pojem politické rovnosti se zdaleka nemusí vyčerpat rovností hlasů ve volbách. Viz např. KŘEPELOVÁ, Tereza. Liberální demokracie, ale jaká? Agregativní a deliberativní modely demokracie ve srovnávací perspektivě. In: DUFEK, Pavel – BAROŠ, Jiří et al. *Liberální demokracie v době krize*, s. 76 an.

⁵² SOBEK, Tomáš. Lidská práva existují objektivně. *Právník*, 2019, č. 8, s. 731. Takový postoj pak stojí v základu morální komunity, již lid je. Postoj druhého řádu nám určuje důvody k jednání. K tomu též SOMEK, Alexander. *The Legal Relation*, s. 145; STRAWSON, Peter F. *Studies in the Philosophy of Thought and Action*. London: Oxford University Press, 1968, s. 83.

⁵³ Z lingvistické praxe vyplývají závazky. Jestliže se naučíme, že zákonem je to, co nás zavazuje, pak to znamená, že když X nazve me zákonem, pak nás bude X zavazovat. MOKROSIŇSKA, Dorota. *Rethinking Political Obligation. Moral Principles, Communal Ties, Citizenship*. London – New York: Palgrave Macmillan, 2012, s. 34. A podobně, jestliže nějaký vztah nazýváme přátelstvím, pak tento vztah musí splňovat určitá pravidla, aby o přátelství šlo. Není kterýkoliv vztah přátelstvím. SCANLON, Thomas. *What We Owe to Each Other*. Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press, 1998, s. 161 an. A stejně tak, když společnost, v níž žijeme, nazýváme demokratickou, pak se tím hlásíme k určitým řídicím principům, které hodláme dodržovat. Jestliže je jako společnost dodržovat nehodláme, naše společnost není demokratická.

⁵⁴ Z uvedeného vyplývá, že by mělo jít o liberální demokracii, která je charakterizována něčím, co bychom mohli nazvat respektem k různým názorům a způsobům života. Viz BLÁHOVÁ, Sylvie. Proč řešit identitu v liberální politické teorii? K ofenzivnímu vymezení politična v liberalismu. In: DUFEK, Pavel – BAROŠ, Jiří et al. *Liberální demokracie v době krize*, s. 230. Viz též KYSELA, Jan. Stát jako obr na hliněných nohou. *Právník*, 2014, č. 11, s. 961, 954; KYSELA, Jan. *Ústava mezi právem a politikou. Úvod do ústavní teorie*. Praha: Leges, 2014, s. 258.

⁵⁵ DARWALL, Stephen. *Respect and Second-Person Standpoint*, s. 44, 49.

⁵⁶ Chybí jim tzv. pozitivní svoboda viz BERLIN, Isaiah. *Čtyři eseje o svobodě*. Praha: Prostor, 1999, s. 218. Srov. též SNEDDON, Andrew. *Autonomy*. London – New Delhi – New York – Sydney: Bloomsbury, 2013, s. 102.

⁵⁷ PETTIT, Philip. Justice: Social and Political. In: SOBEL, David et al. (eds). *Oxford Studies in Political Philosophy, Volume 1*. Oxford: Oxford University Press, 2015, s. 25.

⁵⁸ Mít respekt znamená mít nárok vůči ostatním. DARWALL, Stephen. *Respect and the Second-Person Standpoint*, s. 44.

⁵⁹ UVědomujeme si, že jsme měli důvod něco vykonat. ZIMMERMAN, Michael J. Moral Responsibility and the Moral Community: Is Moral Responsibility Essentially Interpersonal? *The Journal of Ethics*, 2016, č. 1–3, s. 259, 260; STRAWSON, Peter F. *Studies in the Philosophy of Thought and Action*, s. 79. Jako morální internalisté můžeme kritizovat sami sebe, že neděláme to, co cítíme, že bychom měli dělat. FRANKFURT, Harry. *The Importance of What We Care About*. Cambridge: University Press, 1988, s. 93.

kovi, kterého potkám. Vím ale, že dávat žebrákům peníze není mou povinností, stejně jako to nepovažuji za povinnost kohokoliv jiného.⁶⁰ Mohu mít svůj osobní plán dávat peníze každému žebrákovi a jestliže jednomu žebrákovi peníze nedám, pak jsem selhala v naplňování svého plánu. Naplňovat svůj plán je ale povinnost, kterou mám jen já sama vůči sobě, nejde o povinnost vůči žebrákovi. On mě nemůže vinit za to, že nenaplňuji svůj vlastní plán.⁶¹ Naproti tomu, pokud selžeme v povinnosti, která plyne z respektu, pak jsme možná neselhali v rámci svého osobního plánu, ale selhali jsme v rámci plánu, který sdílíme společně jako lid, v němž všichni vládnou.⁶² Pokud ostatní členy lidu nerespektujeme, pak nám nevládnou.

Například s otrokem může mít jeho pán soucit a nechává ho žít si svůj život, aniž by mu do něj z pozice pána zasahoval.⁶³ Pán může otrokovi dokonce pomáhat, třeba mu zajistit stravu a bydlení, aniž by po otrokovi cokoliv vyžadoval. Ale i tak nelze říct, že otrok pánovi jakkoliv vládne. Právě naopak. Otroek je ovládaný, protože pán nepovažuje za svou povinnost otrokovi cokoliv dávat nebo se k němu chovat dobře. Pokud pán později přestane s otrokem nakládat benevolentně, patrně to ani společnost, ani otrokář sám nebudou považovat za opovrženíhodné jednání. Ostatně, jsou otrokářskou společností a pán je otrokářem, jak by mohli otrokářství skutečně považovat za opovrženíhodné a zároveň v takovém systému žít a využívat ho? Naproti tomu považujeme za opovrženíhodné neuvolnit seniorovi místo v MHD, rušit ostatní svým telefonátem nebo ignorovat dítě, co přes nás nevidí na plátne. Nebo to považujeme alespoň za nevhodné, přeci jen nejde o tak závažné nemorální činy. Každopádně nerespektovat ostatní lidi nebo nereagovat na ně adekvátním způsobem hodnotíme negativně. O lidech, kteří ignorují ostatní, říkáme, že jsou „bezohlední“. To indikuje defaultní nastavení ohleduplnosti,⁶⁴ a tedy omezování sama sebe ve prospěch ostatních.⁶⁵

Vliv seniora, studentů nebo dítěte se neprojevuje na jejich vlastním chování, ale na chování lidí kolem nich. Oni sami nemusejí být nijak aktivní. Stejně tak komatici, mentálně postižení ani děti nemusejí nic konkrétního sami dělat. Že nejsou aktivní, a to dokonce v případě komatiků vůbec, ještě neznamená, že nemají vliv. Vliv, který mají, se totiž projevuje na chování ostatních. Pointa je v tom, že děti, komatici ani mentálně postižení nemusejí nikoho donucovat ani prosit. Vliv mají, a tedy vládnou, jestliže na ně ostatní reagují a automaticky jednájí v jejich prospěch.

Takový vliv ale nemají pouze komatici, děti a mentálně postižení. Hovoříme-li o demokracii, pak ho mají všichni včetně těch, co kontroly schopni jsou.⁶⁶

⁶⁰ Nejde o povinnost k morální komunitě, již je demokratický lid. Povinnost vs. pouhé dobrodiní. Viz ANDERSON, Elizabeth. *What Is the Point of Equality?*, s. 307 an.

⁶¹ Plán viz BRATMAN, Michael E. *Faces of Intention. Selected Essays on Intention and Agency*. Cambridge: University Press, 1999, s. 35 an.

⁶² Jestliže je vládnutí v demokracii legitimní, pak vládnou všichni ti, kdo jsou ovládáni. Protože vládnou společně a rovně, pak pro sebe společně vytvářejí plány (viz SHAPIRO, Scott. *Legality*. Cambridge: Harvard University Press, 2011, 154 an.), z nichž každému plynou závazky (viz GILBERT, Margaret. *Joint Commitment: How We Make the Social World*. Oxford: Oxford University Press, 2014, s. 58 an.).

⁶³ PETTIT, Philip. *Republicanism*, s. 22.

⁶⁴ Morální kritika ze strany ostatních členů nemusí být společenskou sankcí. Jde o volání po nápravě určitého jednání. Volání po ohleduplnosti by mohlo být voláním po aktivaci respektu jako důvodu k jednání. Srov. SCANLON, Thomas. *What We Owe to Each Other*, s. 287; DARWALL, Stephen. *Respect and the Second-Person Standpoint*, s. 49.

⁶⁵ Srov. FRANKFURT, Harry. *The Importance of What We Care About*, s. 93.

⁶⁶ Srov. DARWALL, Stephen. *Respect and the Second-Person Standpoint*, s. 45.

4. Političtí vydědenci

Hovoříme-li o demokracii (alespoň té podle Lincolnova výroku), má každý člen lidu vliv bez kontroly založený na respektu. Takový vliv potřebují nejen děti, komatíci a mentálně postižení, kteří z objektivních důvodů nejsou schopni kontroly.⁶⁷ Takový vliv potřebují i ti, kteří jsou schopni kontroly, protože bez něho mít kontrolu fakticky vůbec nemusejí. Zdůvodnit, proč i všichni ostatní nezbytně potřebují vliv bez kontroly založený na respektu, bude cílem této části textu.

V předchozích kapitolách jsem tvrdila:

- 1) Každý člen demokratického lidu má vliv bez kontroly vystavený na respektu ostatních (VbK).
- 2) Kontrolu (K) má pak každý, kdo jí je schopen. Má buď kontrolu:
  - 2a) s vlivem (KsV) – aktivně využívá volebního práva a svobody slova, anebo
  - 2b) bez vlivu (KbV) – pokud volebního práva a svobody slova aktivně nevyužívá.

V této části textu k tomu navíc dodávám:

- 3) Kdo nemá (VbK), ten nemůže (K), a to ani (KsV), ani (KbV). Neboli, kdo nemá vliv bez kontroly vystavený na respektu ostatních, nebude mít ani kontrolu, a to ani kontrolu s vlivem, ani kontrolu bez vlivu. Nebude mít kontrolu, ačkoliv je takové kontroly schopen a ačkoliv třeba volil a snaží se využívat svobody slova. Jeho kontrola totiž není skutečná, protože jeho hlas nemá skutečný vliv ani potenciál takového vlivu. Keith Bybee v této souvislosti hovoří o smysluplné reprezentaci a také o politických vydědencích, kterým se smysluplné reprezentace nedostává.⁶⁸

V roce 1971, píše Bybee, Nejvyšší soud USA řešil případ *Whitcomb v. Chavis*, týkající se volebních okrsků v Indianě. Ty byly (pravděpodobně nikoliv plánovaně) rozvrženy tak, že v každém z nich tvořilo černošské chudinské obyvatelstvo menšinu, a tedy bylo vždy ve volbách přehlasováno. To samo o sobě problémem není, vždyť většinový princip je podstatou demokracie, a tak vždy musí být někdo přehlasován.⁶⁹ Problém nastává, jde-li o diskriminovanou minoritu.⁷⁰ Kdo je totiž diskriminován, ten není respektován.⁷¹ Kdo-koliv jiný, kdo je sice přehlasován, ale nepatří k diskriminované minoritě, může být smysluplně reprezentován, i když kandidát, kterého volil, ve volbách zcela propadl a politickou reprezentací se nestal.⁷² Konkrétní složení politické reprezentace je sice vybíráno majoritou voličů, nicméně politická reprezentace nereprezentuje jen své konstituenty, nýbrž celý lid včetně těch, kteří ji nevolili.⁷³ K tomu slouží svoboda slova, která zajišťuje

⁶⁷ Srov. SNEDDON, Andrew. *Autonomy*, s. 102. Mohou mít spíše aktuální touhy než dlouhodobé postoje. Srov. FRANKFURT, Harry. *The Importance of What We Care About*, s. 83.

⁶⁸ BYBEE, Keith J. *Mistaken Identity. The Supreme Court and the Politics of Minority Representation*. Princeton: Princeton University Press, 1998, s. 20, 22.

⁶⁹ DUFEEK, Pavel. *Většinový princip v demokracii*, s. 172 an.; SARDUSKI, Wojciech. *Legitimacy, Political Equality, and Majority Rule*, s. 48.

⁷⁰ Philip Pettit navrhuje tzv. *eyeball test* k identifikaci diskriminovaných skupin. Viz PETTIT, Philip. *On the People's Terms*, s. 85.

⁷¹ Odsud už nejde o úvahu Keitha Bybee.

⁷² Kdo není diskriminován, ten patrně chápe jen jako shodu okolností nebo svou smůlu, že budou výsledné politiky v jeho vlastní neprospěch. V případě lidí, kteří nejsou diskriminováni, totiž nejde o konstantní vytváření politik v jejich neprospěch, a to neprospěch v řadě jejich zájmů. PETTIT, Philip. *On the People's Terms*, s. 178.

⁷³ ARKENSMTIT, Frank. *Representative Democracy and Populism. Clingendael Spectator*. 2017. [cit. 2019-10-22]. Dostupné z: <<https://www.clingendael.org/pub/2017/3/representative-democracy-and-populism/>>.

jednotlivcům kontrolu i během výkonu samotného reprezentování.⁷⁴ Pokud budeme uvažovat o vládnutí jen jako o hlasování, může se zdát, že i diskriminované a nerespektované minority kontrolu mají, a tedy vládnu. Vždyť přece mohou hlasovat. Pokud bychom uvažovali o vládnutí navíc jako o svobodě slova, mohlo by se opět zdát, že tito lidé kontrolu skutečně mají, a tedy vládnu. Vždyť se přeci mohou vyjadřovat, mohou být aktivní v médiích a mohou argumentovat a přesvědčovat. Zdá se tedy, že vládnu stejně tak, jako vládne kdokoliv jiný. Pouze když o vládnutí uvažujeme nikoliv jen jako o kontrole (K, a to ať už KsV, nebo KbV), ale také jako o vlivu bez kontroly a založeném na respektu (VbK), tak zjistíme, že dost možná nevládnou. Zjistíme, že jde o politické vydědence, kteří nemají kontrolu, případně jí mají méně než ostatní. A tedy nevládnou, případně mají menší podíl na vládnutí než ostatní (podle konkrétní empirické situace). Jen ten, kdo má vliv bez kontroly (VbK), vládne a jen ten pak může mít kontrolu (K, a to ať tu už KsV, nebo KbV).

4.1 Očividní vydědenci

Ukažme řečené na rozdílu mezi dvěma fiktivními společnostmi.⁷⁵ V první z nich žijí elfové s minoritou skřetů a ve druhé žijí hobiti s minoritou trpaslíků. Elfové skřety respektují, v důsledku čehož mají skřeti vliv bez kontroly na základě respektu (VbK). A díky němu pak mají i kontrolu (K). Ve druhé společnosti majorita hobitů nerespektuje minoritu trpaslíků, v důsledku čehož trpaslíci nemají vliv bez kontroly (VbK). A kvůli tomu pak nemají ani kontrolu (K), přestože hlasují ve volbách a využívají svobody slova.

V první z obou společností tvoří majoritu obyvatel elfové a mezi nimi žije minorita skřetů. Elfové skřety nediskriminují a respektují je stejně tak jako kteréhokoliv jiného člena lidu. Pokud elfové skřety respektují, pak mají skřeti na elfy vliv už pouhou svou existencí. Je-li to potřeba, jsou elfové pro skřety ochotni v určitých situacích něco vykonat, a to automaticky, aniž by je skřeti museli prosit, tedy vnímají to jako svou povinnost. Co elfové z respektu pro skřety dělají?

Pokud skřety nepřiměřeně omezuje chování elfů, pak se elfové snaží vyvarovat se takového chování. Podobně jako jsme se v případě s kavárnou vyvarovali vyrušování učících se studentů. Pokud jsou skřeti slabšími členy společnosti, pak se jim elfové snaží pomoci. Podobně jako jsme se v příkladu s MHD snažili pomoci seniorovi. Elfové sami sebe omezují ve prospěch skřetů, aby skřetům zachovali rovná práva a rovné možnosti v rámci lidu.⁷⁶ Stejně tak, jako jsme se v příkladu s kinem trochu uskromnili, jen abychom umožnili ostatním vidět na plátno. Elfové jsou zkrátka připraveni se kvůli skřetům omezit. A to nikoliv kvůli nátlaku nebo hrozbě ze strany skřetů. Nátlaku ani hrozby totiž skřeti – jakožto minorita – schopni nejsou. Elfové se tak musí zachovat automaticky a chápat to jako svou povinnost,⁷⁷ jinak skřeti nevládnou. Jinak řečeno, nebylo by možné tvrdit, že skřeti vládnu. Nestačí, aby se elfové nad skřety blahosklonně slitovali. To by totiž znamenalo, že skřeti nevládnou, ale jsou ponecháni napospas dobrodiní elfů a elfím rozmarům.⁷⁸ Vládli

⁷⁴ Srov. MANSBRIDGE, Jane. Rethinking Representation. *The American Political Science Review*, 2003, č. 4, s. 525 an.; WEALE, Albert. *The Will of the People. A Modern Myth*. Cambridge: Polity Press, 2019, s. 40.

⁷⁵ Národy viz TOLKIEN, John Ronald Reuel. *Pán Prstenů. Společenstvo prstenu*. Praha: Mladá Fronta, 2002, s. 226 an.

⁷⁶ Srov. ANDERSON, Elizabeth. *What Is the Point of Equality?*, s. 287–337; PETTIT, Philip. *Republicanism*, s. 147 an.; SOMEK, A. *The Legal Relation*, s. 133 an.

⁷⁷ Na základě postoje druhého řádu viz SOBEK, T. *Lidská práva existují objektivně*, s. 731.

⁷⁸ Srov. KANT, Immanuel. *Základy metafyziky mravů*, s. 30 an.

by proto jen elfové, kteří by nad skřety dominovali a své dobrodiní by si mohli kdykoliv rozmyslet.⁷⁹ Pokud tedy skřeti vládnou, pak se elfové omezují automaticky a chápou to jako svou povinnost.

Skřeti jsou rozumné bytosti. Není důvod, aby neměli v rámci společnosti i kontrolu (K). Jinými slovy, není důvod, aby nevykonávali druhou složku vládnutí, a to (vedle vlivu bez kontroly založeném na respektu – VbK) i kontrolu (K). Jsou jí schopni stejně tak dobře jako elfové, a proto by bylo svévolné jim ji na rozdíl od elfů odepřít.⁸⁰ Skřeti by tedy měli mít volební právo a svobodu slova. Elfové skřety respektují a jsou ochotni se kvůli nim uskromnit. Naslouchat skřetům v diskusi a brát vážně jejich argumenty je takovým uskromněním. Skřeti proto mají skutečnou kontrolu (K) díky své svobodě slova (KsV). Pokud jsou argumenty skřetů lepší než argumenty elfů, pak je upřednostněno to, co říkají skřeti. Skřeti mají i volební právo a může se stát, že významným politikem proto bude skřet, který vytvoří takové politiky (*policies*), které jsou pro elfy méně výhodné než pro skřety (KsV). Pokud to elfové snášejí, znamená to, že jsou připraveni se uskromnit ve prospěch skřetů.

Ve druhé společnosti – v sousedním státě – žije majorita hobitů a mezi nimi minorita trpaslíků. Hobiti trpaslíky nerespektují a diskriminují je. Hobiti jsou sice ochotni trpaslíky tolerovat a čas od času dokonce blahosklonně vykonají i něco v jejich prospěch, nepovažují to ale za svou povinnost.⁸¹ Trpaslíci v takové společnosti nemají vliv bez kontroly založený na respektu (VbK). Hobiti je nerespektují, a proto není důvodem hobitího jednání respekt k trpaslíkům, ale spíše benevolence nebo nějaké zjištěné důvody.

Trpaslíci jsou rozumné bytosti, a tak není důvod, proč by nemohli mít v rámci lidu kontrolu (K). Jsou jí schopni stejně tak dobře jako hobiti. Hobiti trpaslíky sice nerespektují, ale zase nechtějí vypadat špatně před elfy ze sousedního státu, a tak minoritě trpaslíků garantují volební právo a svobodu slova. Znamená to, že tímto trpaslíci získali kontrolu (K)? Znamená to, že trpaslíci získali kontrolu (K), ačkoliv stále nejsou respektováni, a tedy nemají vliv bez kontroly (VbK)? Hobiti dali trpaslíkům volební právo a svobodu slova jen ze svého vlastního rozmaru, aby nevypadali špatně před sousedním státem, nechápali to jako svou povinnost vůči trpaslíkům, takže zůstává pravdou, že trpaslíci respektováni nejsou a nemají (VbK).

Pokud se hobiti nejsou ochotni kvůli trpaslíkům automaticky a z povinnosti uskromnit, pak s trpaslíky nemusí být vůbec ochotni diskutovat. A pokud diskusi benevolentně připustí, neznamená to, že budou brát argumenty trpaslíků vážně a že je skutečně zohlední ve svých politikách. Argumenty trpaslíků proto nemusí mít vůbec žádný vliv (nemusí mít KsV).⁸² Jestliže argumenty trpaslíků nemají vliv, pak to znamená, že trpaslíci nemají kontrolu (K). Kontrola bez vlivu – KsV (nebo alespoň bez potenciálu vlivu – KbV) není kontrolou.⁸³ Vzpomeňme si v této souvislosti na pana Nerudu, který nechtěl, aby řidiči odbočovali vlevo. Stál opodál a přijíždějící řidiči ho neviděli. Ovšem pro případ, kdyby odbočili vlevo, zastavil by je a se zbraní v ruce je poslal zpět. Pokud nikdo neodbočuje

⁷⁹ Dominance spočívá v možnosti svévolně zasahovat do života ostatních. PETTIT, Philip. *Republicanism*, s. 22.

⁸⁰ Byli by občany druhé kategorie. Viz SOMEK, Alexander. *The Legal Relation*, s. 144.

⁸¹ Respekt k trpaslíkům není jejich postojem druhého řádu. Postoj druhého řádu viz SOBEK, Tomáš. *Lidská práva existují objektivně*, s. 731.

⁸² Srov. PETTIT, Philip. *On the People's Terms*, s. 187 an.

⁸³ SOBEK, Tomáš. *Etika svobody*, s. 49. „Kontrola nad situací“ zmíněná v textu *Etika svobody* patrně znamená totéž, co potenciál vlivu na osoby.

vlevo, má Neruda kontrolu bez vlivu (KbV). Řidiče nemusí ovlivňovat, protože ti sami od sebe činí právě to, co Neruda chce. Neruda má ale potenciál vlivu. Pro případ, že by se některý řidič rozhodl odbočit vlevo, je Neruda schopen ho zastavit a poslat zpět (zastavení auta a posláním nazpět je vlivem – KsV). Kdyby Neruda nebyl schopen auta zastavit a vrátit zpět, znamená to, že nemá potenciál vlivu (nemá KbV). Nebyl by schopen ovlivnit chování řidičů, a tedy by nebyl schopen dosáhnout svého cíle. Jestliže není schopen dosáhnout svého cíle, pak nemá kontrolu (K). A proto bez vlivu nebo potenciálu vlivu nemá Neruda kontrolu. Podobně ani trpaslíci nedisponují kontrolou, jestliže jejich argumenty nemají vliv (KsV) ani potenciál vlivu (KbV). A proto, ačkoliv je trpaslíkům garantována svoboda slova, neznamená to, že jejím prostřednictvím získali kontrolu (K).

Podobné je to s volebním právem trpaslíků. Hobiti jsou v majoritě a jistě umí vytvořit takový volební systém, ve kterém hlasy trpaslíků nebudou mít žádnou váhu. Jestliže hobiti trpaslíky nerespektují a necítí povinnost se kvůli nim omezit, pak nad trpaslíky dominují.⁸⁴ Možná trpaslíkům umožní mít jejich trpasličí politické reprezentanty, ale když se hobitům zachce, nic jim nebrání ve změně systému takovým způsobem, který trpaslíkům znemožní zvolit si smysluplnou reprezentaci. Proč by ne, když hobiti trpaslíky nerespektují a necítí povinnost trpaslíky poslouchat a nemyslí si, že jim trpaslíci vládnu nebo by vládnout měli. Mít ve státě smysluplnou reprezentaci zájmů minority pro majoritu znamená omezovat se. Pokud majorita necítí povinnost se omezit, ale dělá to jen z milosti nebo rozmaru, pak je připravena se kdykoliv přestat omezovat, protože nebude považovat takovou změnu svého jednání za opovrženíhodnou.⁸⁵ Podobně jako ten otrokář, který benevolentně dovoluje otrokovi žít si vlastní život, necítí jako svou povinnost takový život otrokovi umožnit. Jakým životem bude otrok žít, závisí na otrokářově vlastním rozhodnutí, a nikoliv na žádné povinnosti, kterou by otrokář k otrokovi cítil. Proto otrokář nebude považovat za opovrženíhodné, když své rozhodnutí změní a s otrokem naloží jinak a hůře.

Jaký je rozdíl mezi minoritou skřetů a minoritou trpaslíků? Skřeti mají vliv bez kontroly založený na respektu (VbK). Trpaslíci ho nemají. Skřeti mají v rámci společnosti i kontrolu (K), kdežto trpaslíci ji nemají. Na rozdíl od společnosti hobitů a trpaslíků je společnost elfů a skřetů demokratická, vládne v ní totiž jak majorita, tak i minorita. Ve společnosti hobitů a trpaslíků vládne pouze majorita. Trpaslíci jakožto minorita v hobití společnosti nevládnou, protože je hobiti nerespektují, a tak hobiti nepovažují za svou povinnost pro trpaslíky cokoliv udělat. Pokud pro ně něco udělají, považují to za své vlastní rozhodnutí, které mohou kdykoliv, kdy se jim zachce, zase změnit. Naopak elfové skřety respektují, a tak se cítí být povinni se kvůli skřetům uskomnit. Což znamená, že už jen proto, že skřeti existují, tak i vládnou. Skřeti ve své společnosti vládnou, protože mají vliv bez kontroly založený na respektu (VbK), díky kterému mají i skutečnou kontrolu (K). Nejen že skřeti disponují volebním právem a svobodou slova, ale jejich volební právo a svoboda slova má vliv (KsV). Trpaslíci ve své společnosti nemají kontrolu (K), protože nemají vliv bez kontroly založený na respektu (VbK), a proto ani nevládnou.

Vliv bez kontroly založený na respektu (VbK) je pro demokratické vládnutí kruciólní. Kontrola (K) v podobě volebního práva a svobody slova je teprve tímto vlivem umožněna.

⁸⁴ PETTIT, Philip. *Republicanism*, s. 22.

⁸⁵ Viz poznámka pod čarou č. 64.

4.2 Skrytí a příležitostní vydědění

Ve společnosti hobitů a trpaslíků byla trpasličí menšina evidentně diskriminována, naproti tomu ve společnosti elfů a skřetů nebyl diskriminován nikdo. Elfové a skřeti jsou si rovni a nevidí mezi sebou rozdíly. Z hlediska politické rovnosti je irrelevantní, zda je někdo skřet nebo elf. Elfům by proto nemělo nikterak vadit, kdyby skřeti v budoucnu početně elfy převážili.

Představme si alternativní realitu, v níž by elfům představa skřetiho přemnožení vadila. Kdyby ale elfům vadila představa takového přemnožení skřetů, mohlo by to mít dva důvody. Prvním z nich je obava elfů z majority skřetů. Pokud mezi elfy taková obava existuje, pak možná ve společnosti nepanuje respekt. Elfové se bojí, že by byli skřety diskriminováni, skřeti totiž možná nerespektují elfy. Druhou možností je, že se elfové sice nebojí skřetiho přemnožení a nebojí se diskriminace z jejich strany, ale zkrátka jen skřety nerespektují, pouze to není na první pohled vidět. Ze zorného úhlu vnějšího pozorovatele to totiž vypadá, že skřeti mají svou smysluplnou reprezentaci a je jim nasloucháno.

Z obou důvodů může ve společnosti chybět respekt. A to, ačkoliv to na první pohled nemusí být patrné, protože práva všech jsou aktuálně chráněna a prosazována. Aby byl respekt skutečný, musí být ohledně něj členové společnosti morálními internalisty,⁸⁶ jen tak bude respekt jejich postojem druhého řádu.⁸⁷ Můžeme sice hovořit o institucích demokratického právního státu, které menšinám zajišťují práva.⁸⁸ Demokratické instituce je ale možné využít (zneužít) ke zničení demokratického právního státu. Demokracie má sice jisté ochranné mechanismy, Jeremy Waldron je ale přirovnává k tzv. bdělostním opatřením spíše než k nepřekročitelným překážkám, a vysvětluje jejich funkci na následujícím metaforickém případě.⁸⁹ Představme si člověka, který se chystá pít alkohol, a tak svěří klíče od svého auta kamarádovi, čímž se sám sobě snaží zabránit v řízení auta v opilosti. Tento pijan ale učinil pouze bdělostní opatření, kterým si nemůže v řízení auta na sto procent zabránit. V opilosti totiž může klíče kamarádovi zase vzít a s autem odjet, případně řídit nějaké jiné auto. Bdělostní opatření tak nejsou neprolomitelnou zdí, ale spíše kontrolním bodem, který nás má zbrzdit a přimět se ještě jednou zamyslet, zda tím, co činíme, vyjadřujeme své skutečné postoje.⁹⁰ Jestliže majorita společnosti nerespektuje minoritu, pak prolomením bdělostních opatření vyjadřuje své skutečné postoje. Nemá proto tyto zábrany k prolomení bdělostních opatření.

Netřeba si ale představovat pod politickými vydědění jen například etnické minority. Nikoliv pouze jejich členové potřebují respekt. V pozici politického vydědění se může v případě partikulární otázky ocitnout kdokoli, kdo zastává minoritní názor a jehož argumenty mohou být zcela ignorovány.⁹¹ Respekt tak souvisí s principem vlády většiny za

⁸⁶ Srov. PETTIT, Philip. *Justice: Social and Political*, s. 13; PETTIT, Philip. *On the People's Terms*, s. 210. Morální internalisté, kteří cítí, že mají povinnosti plynoucí z respektu. Pro morální externalisty naproti tomu není nijak důležité, co empiricky cítí. SUIKKA-NEN, Jussi. *This is Ethics. An introduction*. Malden – Oxford: Wiley – Blackwell, 2015, s. 199–200. K ověření existenci takového respektu se nabízí Pettitův *eyeball test* viz PETTIT, Philip. *On the People's Terms*, s. 85.

⁸⁷ SOBEK, Tomáš. *Lidská práva existují objektivně*, s. 731.

⁸⁸ Srov. OMOŠZEK, Maxim. *Podstatné náležitosti demokratického právního státu*. Praha: Leges, 2015, s. 47.

⁸⁹ WALDRON, Jeremy. *Law and Disagreement*. New York: Oxford University Press, 1999, s. 257 an. Příklad jsem mírně upravila.

⁹⁰ Jinými slovy, zda je rozhodnutí skutečně naše. Zda jsme ho učinili v souladu se svými preferencemi druhého řádu. SNEDDON, Andrew. *Autonomy*, s. 37. Také jinak řečeno, zda jsme byli svobodní ve smyslu pozitivní svobody viz BERLIN, Isaiah. *Čtyři eseje o svobodě*, s. 218.

⁹¹ Srov. PETTIT, Philip. *On the People's Terms*, s. 211–213.

současné ochrany menšin, přičemž otázka, zda chránit menšiny, není přístupna diskusi většiny.⁹²

Závěr

Abraham Lincoln v roce 1863 pronesl slavný a dodnes citovaný výrok, jímž charakterizoval demokracii jako „vládu lidu, lidem a pro lid“. Výrok můžeme chápat jako normativní, říkájící, že ten, kdo je ovládán, má také vládnout. Je ale skutečně možné, aby každý, kdo je ovládán, také vládnul? Jak vládou třeba lidé v kómatu, děti nebo mentálně postižení? Vždyť i oni jsou mezi ovládanými – například povinně platí daně, jestliže vlastní majetek. Navrhují uvažovat o ovládnutí nejen jako o kontrole, ale také jako o vlivu bez kontroly. Pokud si umíme dobře představit, jak vládou svéprávní dospělí, ale nenapadá nás, jak vládne třeba komatik, tak si patrně pod vládnutím představujeme jen nějakou aktivitu nebo schopnost a možnost aktivitu vykonávat. Nejspíš si představujeme hlasování ve volbách a využívání svobody slova k politickým účelům, a tedy určitou kontrolu své politické reprezentace. Vládnutí má ale kromě kontroly i druhou složku, a to vliv bez kontroly. Kontrola působí vertikálně a mají ji občané vůči své politické reprezentaci. Vliv bez kontroly působí horizontálně a mají ho občané mezi sebou navzájem.⁹³ Vlivem bez kontroly může vládnout každý, a to jak svéprávní dospělí, tak i děti, mentálně postižení a komatici. Že mám tento vliv bez kontroly, se pozná nikoliv podle toho, že nějakou aktivitu vykonávám já sama, ale že někdo vykonává nějakou aktivitu jen kvůli mně. A usiluje při tom o můj prospěch,⁹⁴ a navíc to považuje za svou povinnost (nechápe to jen jako svou dobrou vůli nebo slitování).⁹⁵ Kdyby osud komatiků, dětí a mentálně postižených závisel pouze na slitování ostatních, pak by oni (komatici a spol.) nijak nevládli. Vládnutí zakládá povinnost, naproti tomu slitování není vystavěno na žádné povinnosti.⁹⁶ Tím se dostávám k prvnímu z poznatků, které bych chtěla zde – v závěru textu – zdůraznit: Pomoc dětem, mentálně postiženým a komatikům, ale případně i dalším potřebným,⁹⁷ není jen nějakým dobrodiním, je to povinností.⁹⁸

Vliv bez kontroly je zásadní složkou vládnutí a mít ho je nutností pro všechny, nejen pro děti, komatiky a mentálně postižené. I ostatní potřebují mít tento vliv, až díky němu mají i kontrolu. Existují tedy lidé, kteří vládou pouze vlivem bez kontroly (například děti,

⁹² Srov. KYSELA, Jan. *Stát jako obr na hliněných nohou*, s. 964, 965.

⁹³ Občané mohou mezi sebou mít na horizontální úrovni nejen tento vliv bez kontroly, ale i kontrolu, kterou jsem v textu označovala jako (KsV) kontrolu s vlivem a (KbV) kontrolu bez vlivu (viz ELLICKSON, Robert C. *Order without Law*, s. 127 an.). Tímto jsem ale text nekomplikovala a kontrolou jsem zde mínila pouze tu vertikální, tedy tu, kterou občané uplatňují vůči své politické reprezentaci.

⁹⁴ Co je tímto prospěchem viz poznámka pod čarou č. 35.

⁹⁵ Srov. HOHFELD, Wesley Newcomb. *Fundamental Legal Conceptions as Applied in Judicial Reasoning and Other Legal Essays*, s. 5, 17.

⁹⁶ Srov. KYSELA, Jan. *Stát jako obr na hliněných nohou*, s. 952: Stát navazuje na církev, která se v minulosti starala i o zajištění blaha na zemi, ale formou darů, tedy na základě soucitu. Dnešní liberálně demokratický stát má oproti tomu povinnosti. Takový stát ovšem nemá povinnosti zdaleka pouze k postiženým a komatikům, ale i k dalším potřebným, vzhledem ke své nemožnosti přestat jednat jako jakási veřejná „pojišťovna“. ŠEJVL, Michal. A State of Free Riders? *The Lawyer Quarterly*. 2012, č. 2, s. 121.

⁹⁷ Konkrétně komu a jak je povinností pomáhat, je otázkou spravedlnosti, která přesahuje rámec zaměření tohoto textu. Nicméně k takovému tématu viz například ANDERSON, Elizabeth. *What Is the Point of Equality?*, s. 287–337. PETTIT, Philip. *Republicanism*, s. 147 an.; LIPPERT-RASMUSSEN, Kasper. *Luck Egalitarianism*. London – New Delhi – New York – Sydney: Bloomsbury, 2016, s. 259; SCANLON, Thomas. *What We Owe to Each Other*, s. 87 an.

⁹⁸ Vyplyvá z normativního požadavku, aby každý, kdo je ovládán, také vládnul.

komatici, mentálně postižení), dále pak lidé, kteří vládnu tímto vlivem plus kontrolou (svéprávní dospělí), ale není nikdo, kdo by vládl jen kontrolou. Vliv bez kontroly předchází samotné kontrole. Kontrola je jím umožněna. Mohu cokoliv kontrolovat jen tehdy, jestliže mě ostatní respektují a cítí se být povinni se kvůli mně uskromnit. Pokud mě nerespektují, tak mě ani nebudou poslouchat, a tedy nic kontrolovat nebudu.⁹⁹ Z toho plyne druhý poznatek, který zde chci zdůraznit: Že má někdo volební právo a svobodu slova ještě samo o sobě nutně neznamená, že skutečně vládne.¹⁰⁰ Pokud tento poznatek platí, mohu ho ještě doplnit o úvahu ohledně souhlasu. V politické filozofii se můžeme setkat s názorem, že souhlas jednotlivců, ať už souhlas aktuální nebo jen tacitní či hypotetický, je v nějakém smyslu kruciální. Především pro legitimitu politické reprezentace či legitimitu přijatých zákonů. Ponechám zde stranou otázku schopnosti občanů takový souhlas skutečně dát, a tedy otázku, zda jde o jejich skutečný souhlas.¹⁰¹ Chci jen upozornit, že politický či právní filozof nebo kdokoliv jiný, kdo vůbec začne argumentovat souhlasem jednotlivců, už nutně presumuje existenci respektu k těmto jednotlivcům. Pokud by nepresumoval respekt k jednotlivcům, neměl by důvod se o jejich souhlas zajímat, asi jako se nezajímá o souhlas nějakého zvířete, se kterým nakládá. Existence respektu je proto presupozicí jakéhokoliv požadavku na souhlas. Souhlasem proto nemůžeme respekt nahradit. S pouhými úvahami o souhlasu (bez presupozice respektu) si nevystačíme.

Na závěr považuji za účelné ještě zdůraznit, že jsem se v tomto textu nezabývala normativními otázkami jako: Kdo má mít kontrolu a kdo jen vliv bez kontroly? Ani jsem neřešila otázku: Proč za děti nebo komatiky nemohou volit třeba jejich zákonní zástupci? Omezila jsem se jen na identifikování dvou složek vládnutí, nikoliv na otázku, kdo a proč má jak vládnout. Nicméně mohu alespoň říct, že za *default* lze považovat, že každý vládne oběma složkami. Pouze v odůvodněných případech jde o vládu pouhým vlivem bez kontroly.

---

⁹⁹ Philip Pettit navrhuje tzv. *eyeball test*. Viz PETTIT, Philip. *On the People's Terms*, s. 85. *Eyeball test* by mohl být funkční i pro zjištění, zda ve společnosti panuje respekt, a tedy její členové mají vliv bez kontroly (v textu byl tento vliv bez kontroly označován jako kategorie VbK). Kdo má vliv bez kontroly, ten pak teprve díky tomu může mít kontrolu, a to ať už kontrolu (v textu označována jako kategorie KsV) s vlivem, nebo kontrolu bez vlivu (v textu označována jako KbV).

¹⁰⁰ Srov. PETTIT, Philip. *Justice: Social and Political*, s. 33.

¹⁰¹ K tomu viz APPLBAUM, Arthur Isak. *Legitimacy*, s. 34 an.; PETTIT, Philip. *On the People's Terms*, s. 151 an.

Two Components of Governance

Jana Kokešová

Abstract: Abraham Lincoln, in the well known Gettysburg Address, said that democracy is the “government of the people, by the people, for the people”. This definition is neither as eloquent as others offered by political philosophy, nor does it enumerate necessary elements of democratic regimes. However, it is one of the best known and most cited definitions of democracy. Do we know what we are saying when we quote Lincoln? According to his definition, those who govern are the ones who are governed. However, not only adults (with legal capacity) are governed, but also children, people in care or people with intellectual disabilities. How do they participate in governing? I offer an answer on the basis of the idea that the government has two components: control and influence. Only adults (with legal capacity) could govern by means of control but everyone can and must govern by means of influence.

Keywords: control, influence, legitimacy, government, people